

Oponentský posudek na habilitační práci

Mgr. Jaroslav Jiřík, Ph.D.

Pohřebiště doby stěhování národů v Praze-Zličíně: Fragment populace doby stěhování národů z pohledu typologie, chronologie a prostorových vztahů na pohřebišti.

Ústav pro archeologii, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2019
283 s., 75 obr., 38 tab.

Předložená habilitační práce dr. Jaroslava Jiříka si za cíl stanovila výzkum barbarské (germánské) populace 5. století v Čechách na základě analýzy pohřebiště z doby stěhování národů v Praze-Zličíně. Proč právě tato lokalita byla zvolena, je zřejmé z výsledků záchranného archeologického výzkumu a z dosažených poznatků. Jde o nejrozsáhlejší kostrové pohřebiště z doby stěhování národů v Čechách (173 hrobů se 176 pohřby), které bylo prozkoumané v úplnosti. Důležitá přitom je rovněž ta skutečnost, že archeologický výzkum proběhl teprve v nedávné době a za pomoci moderních archeologických a antropologických metod. Následné zpracování výzkumu, včetně provedení speciálních přírodovědných analýz, bylo rovněž podpořeno několika projekty. Naleziště ve Zličíně se tak stalo nejvýznamnější lokalitou tzv. vinařické skupiny labskogermánského osídlení. Autor se ve své práci věnuje čtyřem hlavním okruhům problémů: pohřebnímu ritu, hmotné kultuře pohřebiště, prostorovým vztahům na lokalitě a historickému vývoji doby stěhování národů v Čechách v evropském kontextu. Detailní analýza pohřebního ritu na lokalitě v Praze-Zličíně je silně ovlivněna sekundárním narušením, resp. znovuotevíráním hrobů. Paradoxně právě díky vykradačským šachtám bylo vůbec možné identifikovat polohu hrobových jam a celé pohřebiště prozkoumat. Fenoménu vykrádání věnuje autor náležitou pozornost, jelikož tento proces postihl téměř všechny hroby. Ocenit je třeba autorovy pokusy o nové interpretační pohledy, kdy vedle starších názorů o materiálním kořistění, předkládá i jiné možnosti související s rituálními praktikami v podobě krevní msty. Tento jev označovaný také jako *pars pro toto*, resp. rituální narušení homogenního hrobového celku, odráží složité kulturní a náboženské procesy uvnitř jednotlivých barbarských komunit. Množství vykrádaných hrobů je rovněž indikátorem nákladnosti výbav zemřelých. V této souvislosti se v literatuře objevují i teze, že předměty významných

zemřelých jedinců, které sloužily za jejich života k reprezentaci (zejména zbraně a šperk) a nabývaly tím určitou „sílu a moc“ před ostatními barbary, mohly pak tuto funkci plnit v rukách jiných majitelů.

Zajímavým pozorováním je rovněž přítomnost hrobů s výklenky (niky), které autor srovnává s obdobnými jevy od Kazachstánu po západní Evropu. Inspirativní jsou interpretace týkající se orientace hrobových jam, a to nejen v kontextu tzv. křesťanskou orientací (Z-V), ale rovněž i s tzv. skrytou geometrickou strukturou. Autor se v této souvislosti věnuje pohřebnímu ritu barbarské komunity ve Zličíně nejen z archeologického a historického pohledu, ale rovněž z hlediska kulturně-antropologických modelů.

Podrobně se habilitant zabývá rozborem artefaktů, jejichž pestrá škála (součásti oděvu, šperk, nástroje, skleněné a keramické nádoby) je hlavní oporou relativní chronologie pohřebiště. Autorovi se podařilo prokázat rozsáhlé kontakty místní komunity, které udržovala s různým kulturním prostředím, a to od východu (postčernjachovská kultura), přes Středomoří, severní Afriku, západoevropské oblasti, Podunají, dále přes pozdní przeworskou kulturu až po Skandinávii. Za použití různých metod (převážně analogií) dospěl J. Jiřík k některým novým poznatkům zejména při studiu spon a skleněných nádob. Velkou koncentraci předmětů z drahých kovů (zlata a stříbra) dává do souvislosti se žoldem foederátů nebo s tributů. Jiné luxusní artefakty (hlavně skleněné nádoby) byly předmětem obchodu.

Sledování různých aspektů prostorových vztahů na pohřebišti (autorova tzv. horizontální chronologie, lépe horizontální stratigrafie a relativní chronologie) v osmi vyčleněných skupinách je jedním z nejpřínosnějších poznatků předložené práce. Využívá přitom interdisciplinární přístup (archeologie, historie a přírodní vědy). Ačkoli pro podrobné zkoumání mohl použít jen menší část pohřebiště (70 hrobů), podařilo se mu vytvořit chronologický model vývoje nekropole, který člení do čtyř horizontů: D2a, D2b (D2–D3), D3 a D3–E1 (E1), přičemž nejvíce hrobových celků klade do 2. horizontu (D2–D3), resp. do druhé třetiny 5. století. Důležité poznatky lze sledovat také v sociální struktuře pohřbených, která je do jisté míry limitována torzovitými celky. Pohřebiště je tak svědectvím po přítomnosti významné komunity s četnými příslušníky nobility, která svá sídla v 5. století budovala na území Prahy a v jejím širším okolí.

Zajímavé postřehy přináší autor ve vztahu chronologie nálezového inventáře a dožitého věku, kdy předměty v hrobech dětí a dospělých z různých fází vývoje pohřebiště mohou

mít v závislosti na opotřebení artefaktů identické stáří. Při studiu jednotlivých prostorových skupin na pohřebišti a v návaznosti na chronologický vývoj by do budoucna bylo vhodné zkoumat kosterní pozůstatky i geneticky.

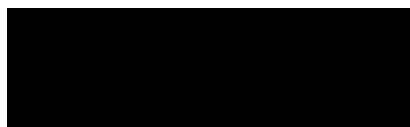
Z předloženého rukopisu práce je zřejmé, že lokalita v Praze-Zličíně prošla celým chronologickým vývojem vinařické skupiny a je součástí tzv. časných kultur řadových předmerovejských pohřebišť (frühe Reihengräberkulturen) na našem území, která představují důležitou spojnicí mezi kulturou foederátů ve středním Podunají a merovejskými řadovými pohřebišti. Autor dále shromáždil dostatek argumentů pro to, že zličínská nekropole je rovněž svědectvím přítomnosti významné komunity polabských Germánů (regionální elity) se silnými východogermánskými, nomádskými a pozdně antickými prvky. Správně poukazuje na velmi blízké vazby vinařické skupiny k alamanské oblasti jižního Německa se společným labskogermánským substrátem. Autor se tak pokusil řešit obtížnou problematiku vzniku nových mocenských, kulturních a etnických struktur barbarů, které se vytvořily v Evropě v době rozkvětu a následného úpadku hunského kmenového svazu a západořímské říše.

K formálním připomínkám rukopisu uvádím pouze jednu. Autor by měl více citovat literaturu tam, kde jsou uváděny lokality a názory některých autorů, což je současně doporučení pro tištěnou verzi jeho práce.

J. Jiřík práci pojal nikoli pouze jako analýzu hmotné kultury pohřebišť, ale jako komplexní zasazení lokality v Praze-Zličíně do širšího vývoje barbarské a pozdně antické společnosti 5. století. S tím korespondují zejména početná srovnávání pohřebního ritu, hmotné kultury a historického vývoje složité doby na sklonku antiky a v počátcích raného středověku. Podařil se mu tak splnit hlavní cíl, jímž byla rekonstrukce vývoje populace na území Čech ve starší době stěhování národů. Habilitant prokázal nejen hlubokou znalost hmotné kultury doby stěhování národů, ale zejména schopnost syntetické práce s archeologickými prameny za použití metod protohistorického výzkumu.

Na základě výše uvedeného prohlašuji, že rukopisná práce dr. Jaroslava Jiříka splňuje požadavky kladené na habilitace a plně ji doporučuji k dalšímu řízení.

Hradec Králové, 12. 2. 2020

Doc. PhDr. Eduard D r o b e r j a r, Dr.
Katedra archeologie FF UHK a Archeologický ústav SAV v Nitre